

Çağdaş Nedensellik Anlayışında İki Model: Yeni Hume'cu Görüş ve Yeni Aristotelesci Görüş*

Sercan Palavan**

Öz

Bilim felsefesinde (özellikle çağdaş analitik bilim felsefesinde) kabaca iki farklı nedensellik modeli vardır: Yeni Hume'cu görüş ve Yeni Aristotelesci görüş. Böyle bir ayrımın arka planında şüphesiz David Hume'un nedensellik ilişkisine yönelik yapmış olduğu çığır açıcı açıklamalar yer almaktadır. Öyle ki, değinilen görüşlerden ilki, Hume'un nedensellik ilişkisine yönelik düşüncelerine dayanır. İkincisi ise Hume'un düşüncelerinin karşısında konumlanır. Ve çoğunlukla Aristoteles'in nedensellik ilişkisi hakkındaki düşüncelerine dayanır. İster savunulsun ister eleştirilsin Hume'un nedensellik analizi çağdaş nedensellik analizi için önemli bir yol haritasıdır. Çalışmamızı bu yol haritası üzerinden inşa edeceğiz. Daha sonra her iki görüşün argümanlarını inceleyeceğiz. Ayrıca Yeni Aristotelesci görüşün içerdiği argümanların daha tutarlı ve işlevsel olduğunu savunacağız.

Anahtar Kelimeler: Hume, Düzenlilikler, Karşı Olgusalılık, Nedensel Güç, Eğilimsel Nedensellik.

Two Models in The Contemporary Causality Approach: The Neo-Humean View and The Neo-Aristotelian View

Abstract

There are roughly two different models of causality in the philosophy of science (especially in the contemporary analytical philosophy of science): the Neo-Humean view and the Neo-Aristotelian view. There is no doubt that the background of such a distinction is David Hume's groundbreaking statements about the relationship of causality. So much so that the first of the views mentioned is based on Hume's thoughts on the relationship of causality. The second is positioned opposite Hume's thoughts. And mostly it is based on Aristotle's ideas about the relationship of causality. Whether defended or criticized, Hume's causality analysis is an important road map for contemporary causality analysis. We will construct our work on this road map. We will then examine the arguments of both views. We will also argue that the arguments contained in the Neo-Aristotelian view are more coherent and functional.

Keywords: Hume, Regularities, Counterfactualy, Causal Power, Dispositional Causation.

*Bu çalışma, Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü'nde Prof. Dr. Yavuz Unat danışmanlığında savunduğum "Nedensellik Kavramı Üzerine Çağdaş Felsefi Yaklaşımlar" adlı yüksek lisans tez çalışmasının daraltılmış bir versiyonudur.

**Doktora Öğrencisi | Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilim Tarihi
bysercanpalavan5@gmail.com | ORCID: 0000-0003-2657-7214
DOI: 10.36484/liberal.1135521

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 27, Sayı:107, Yaz 2022, ss. 19-34.
Gönderim Tarihi: 24 Haziran 2022 | Kabul Tarihi: 16 Ağustos 2022

Giriş

İnsan, doğa ile girdiği iletişimin doğal bir sonucu olarak çevresini tanımak, anlamak ve açıklamak ister. Bu uğurda yaptığı ilk şey, yaşadığı çevrede değişen ve gelişim gösteren doğayı gözlemleyerek nesnelere hakkında bilgi edinmektir. Duyular aracılığıyla elde edilen ve basit gözlemlere dayalı olan bu bilgi edinme süreci zamanla kendini gözlemlenen nesneyi de içeren daha karmaşık bir yapıya bırakır. Bu karmaşık yapı nesnelere arasında varsayılan ilişkinin çözümlenmesi gerektiğini gündeme getirir.

Bu çözümleme girişimi 'nedensellik öğretisi' başlığı altında ilk defa Aristoteles (MÖ 384 - MÖ 322) tarafından sistemli olarak ele alınır. Aristoteles'in düşüncesini; bilimin dayanak noktasının gözlemlerimizden daha fazlasını hak ettiği şeklinde ifade edebiliriz. Çünkü Aristoteles'e göre "bilmek, ancak nedenle bilmek veya nedeni bilmektir" (Aristoteles, 1985: 241). Nedenin nasıl bilinebileceğine yönelik dört farklı tanımlaması mevcuttur. Bunlar, her türlü değişime maruz kalabilen ve her türlü oluş ve bozuluştan bağımsız bir yapı olan Maddi neden; maddi neden üzerinde değişim yapmamıza olanak sağlayan Formel neden; değişimin ya da durağanlığın ilk başlangıcı olan Fail neden; herhangi bir nesnenin ya da eylemin amacını öğrenmemize yarayan Ereksel neden şeklinde sıralanır.

Elbette, 'nedensellik öğretisi' doğadaki her türlü oluş ve bozuluş hakkında bilgi edinmek için Aristoteles'in kullandığı bir argümandır. Ancak bizim için nedensellik düşüncesini sistemleştirmesinin yanında nesnelere atfettiği *potansiyel* nitelik kavramı özellikle not edilmelidir. Bu kavram nedensel öğretide içinde yer alan Maddi neden başlığı altında değerlendirilir. Çünkü Aristoteles için madde 'eğilimli' bir yapıya sahip olmalıdır. Yani üzerinde yapacağımız değişime izin vermelidir (ya da daha sonra değineceğimiz gibi uyaran karşısında eğilime sahip olmalıdır). Aksi takdirde değişim olanaksız olur. Örneğin; cam niteliği gereği kırılabilir bir yapıya sahiptir. Cam potansiyel olarak bu özelliği içinde barındırır. Yani madde bir taraftan da değişimi gerçekleştirebilecek dinamik bir yapıya sahiptir. "Dinamiklerin ilk ve en temel kullanımı, bir fail güç olarak ya da kendisinden başka bir şeyde, ısı ya da görme yeteneği gibi bir değişikliği sağlamak için *nedensel bir güç içerir*" (Lagerlund, 2021: 83).

Aristoteles'in hem nesnenin *potansiyel* değişime olanak tanınması gerektiği hem de gerçekleştirme niteliği olarak nedensel güç düşüncesi ilgili literatürde Yeni Aristotelesçi görüşün dayanak noktasını oluşturur. Nitekim Aristotelesçi görüş uzun yıllar boyunca "aktivite, potansiyel, olasılık, güç, kapasite, yetenek, töz, nitelik, neden vb. gibi kavramlarla" (Lagerlund, 2021:84)

tanımlanır. Nedensellik analizi söz konusu olduğunda günümüz düşünürleri bu kavramlar üzerinde detaylı bir argüman geliştirme çabası içindedirler.

Bu çabaya çalışmamız içinde yer vermeden ve savunmadan önce günümüze kadar etkisini derin bir şekilde hissettiren başka bir düşünürden bahsetmek gerekir. Bu düşünür, İngiliz empirist filozof David Hume'dur. Hume bilgi teorisini empirizm eksenini etrafında kurgular. Bu doğrultuda insan zihnindeki tüm algıları iki türe indirerek incelemelerde bulunur. Bunları *izlenim* (impression) ve *tasarım* (idea) olarak isimlendirir. Hume'a göre zihnimizin içinde var olan tüm bilgilerin dayanak noktası (veya kaynağı) deneyimdir. Hume bu deneyimlere *izlenim*, izlenimler aracılığıyla edindiğimiz algıların zihindeki daha soluk haline ise *tasarım* adını verir.

İzlenimler ve tasarımlar her türlü bilginin kaynağıdır. Fakat Hume'a göre izlenimler her zaman önce gelir. Çünkü izlenimler aracılığıyla biz çevremiz hakkında bilgi edinebiliriz. İzlenimler, yapısı gereği tasarımlardan çok daha canlı bir yapıya sahiptirler. Bu canlılık bir bakıma bilgi ile kurulan ilişkinin kendisi ile yakından ilgilidir. İnsan ilk önce çevresi hakkında bir algıya sahiptir ve bu algıların zihinde bir araya gelmeleri söz konusudur. Bu nedenle insanın bilgi sınırı, izlenimlerin bilgisi ile doğru orantılıdır. Tasarımlar ise daha çok bir birleştirme veya soyutlama görevi görmektedir (Hume, [1739]2009: 17-18). Ayrıca Hume'a göre tanık olduğumuz (ya da olması mümkün) tüm değişimleri açıklamak için nedensellik ilişkisini kullanırız. Nedensellik ilişkisinden yola çıkarak elde ettiğimiz bilgi türü ise deneyime dayanır. Fakat deneyimlerimizden yola çıkarak gelecekte karşılaşılabileceğimiz olayları şekillendirebileceğimizi düşünmek hatalı bir varsayımda bulunmaktır (Hume, [1748]2017: 42-43). Çünkü zihin, çağrışım ilkelerini (benzerlik, bitişiklik ve neden- etki) kullanarak kendini nedensellik ilişkisi içinde bulur. Dünyaya geldiğimiz andan itibaren çevremize sorduğumuz sorular karşısında aldığımız cevapların çoğu bizde neden etki ilişkisine dayanan bir yapının gelişmesine sebep olur. Bu yapı bilgilerimizin tekrar sayısı ile doğru orantılı bir şekilde sağlamlığını güvence altına alır. Ancak bu şekilde oluşturduğumuz bilgiler, gündelik yaşamın dışına çıktığımızda sorgulanmaya açıktır.

Hume'a göre en az birkaç kez aynı şekilde meydana gelen olaylara nedensellik atfederiz. Zihin, karşılaşılmış olduğu durumların ne kadar sık tekrarına tanık olursa o kadar çok kendi içinde içselleştirir. Fakat Hume'a göre biz olguların birlikte oluş ve sürekli yan yana bulunma durumunu ne kadar gözlemlese de oluşan aynı tür olguların aynı reaksiyonu göstereceğinden emin olamayız. Bizi önermeler arasında zorunluluk olduğuna iten şey önermelerin hep bir arada bulunmasıdır. Fakat bu bir arada bulunma olgusal önermelerin

zorunlu bir şekilde geçerli olduğunun kanıtı değildir. Nesnelar arasında var-saydığımız zorun ilişki 'felsefi inanca' dayalı olan 'deneyimlerimizin' ya da 'alışkanlıklarımızın' bir ürünüdür (Hume, [1748]2017: 77).

Hume, nedensellik analizini, zorunlu bağlantının kanıtlanamayacağı savı aracılığı ile karakterize eder. Zorunlu bağlantıyı alışkanlıklar temelinde açıklayarak, birçok düşünürün¹ zorunlu bağlantı hakkında söylediklerini eleştirir. Bu eleştiri Hume'un takipçileri tarafından analiz edilerek nedensellik düşüncesi için yeni açıklamalara kaynaklık ettiği görülür.

Çalışmamızın içeriğinde Aristoteles'in düşüncelerinden hareketle işe koyulan Yeni Aristotelesci düşünürleri ve Hume'un düşüncelerin hareketle argümanlar geliştiren Yeni Humecu düşünürleri karşılaştıracacağız. Bu karşılaştırmayı yaparken de Yeni Aristotelesci düşünürlerin geliştirmiş oldukları argümanların daha tatmin edici olduğuna yer vereceğiz. Yeni Aristotelesci görüşü savunmamızın en temel sebebi açıklamalarımızın (doğa yasalarının) dayanak noktasını oluşturan 'zemin' problemine karşı geliştirmiş oldukları argümanlar olacaktır. Bu karşılaştırmaya Yeni Humecu görüş ile başlayalım.

Yeni Humecu Görüş

Gerçekten de, giriş bölümünde değindiğimiz gibi Hume, nedensellik analizi hakkında kendi dönemine kadar olan süreçte en keskin eleştiri yapıyor. Diğer taraftan Hume'u diğer filozoflardan birkaç adım öne çıkaran özelliği nedensellik analizi ile ilgilenen pek çok filozofu derinden etkilemiş olmasıdır. Öyle ki, ister Hume karşıtı görüşler olsun ister Hume'un argümanlarını geliştirecek görüşler olsun, hepsinin çıkış noktası Hume'un nedensellik analizi hakkında geliştirmiş olduğu argümanlardır.

Hume'un neden ile etki arasındaki yapmış olduğu kritik düşünmenin çıktıları, zorunlu bağlantının varsayıldığı gibi² mutlak olmadığı konusunda kristalleşmektedir. Hume, kaleme aldığı eserlerin büyük bir bölümünde neden ile etki arasındaki ilişkinin nasıl algılandığı ve izlenimler tarafından elde edilip edilemeyeceği konusuna yer verir. Zihnimize neden ve etki arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek bir ideanın olup olmayacağını sorgular.

Peki, Hume'un açıklamalarından sonra nedensellik analizi nasıl bir yol izledi? Hume'un nedensellik analizi ardıl düşünürler tarafından nasıl ele alındı? Bu sorular çalışmamızın sınırlarını belirlemesi bakımından ayrıca önemlidir.

1 Locke, Descartes, Malebranche ve diğerleri gibi.

2 Çoğunlukla Locke, Descartes, Malebranche ve diğerlerinin bir açıklama biçimi olarak etkinin zorunlu olarak nedenden türetiltiğini kabul etmeleri gibi.

Şimdi bu sorular etrafından yol haritamızı çizelim. Öncelikli olarak şunu belirtmeliyiz ki Hume'cu nedensellik kendinden sonraki dönemde oldukça ciddi bir eleştiriye tabi tutulur. Bu eleştirilerin çoğu mantıksal empirist düşünürler tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu eleştirilerin dayanak noktası genellikle “nedensellik kavramı hakkında, daha fazla analiz yapılmadan ciddiye alınmayacak kadar gizemli ya da metafiziksel olduğu” (Psillos, 2002: 4) argümanına dayanır. Fakat bu türden eleştiriler nedensellik analizini zayıflatmaktan ziyade daha da güçlenmesini sağlayıp, yeni bakış açılarının gelişmesine katkı sağlar. Psillos’un aktardığı şu ifadeleri göz önünde bulunduralım:

...ancak bunun ima ettiği bütün şey, nedensellik kavramının analiz ve düzenlemeye ihtiyaç duyduğudur. Aslında, Carnap ve onu takip eden mantıksal empiristler (aynı zamanda diğer seçkin filozoflar tarafından da takip edilen) tarafından başlatılan yaklaşım, nedenselliği *de facto*³ değışmez süreklilik ya da aktüel düzenlilik ile eşitleyerek, nedensellik kavramından yola çıkıp mantıklı bir öbek karakterize etmek ve nedenselliği *kurtarma* girişimiydi (Psillos, 2002: 3).

Alıntıdan hareketle mantıççı empirist düşünürler neden ve etki bağıntısını derinlemesine incelemeyen yeni bir girişimde bulundular. Bu arayış nedensellik analizinin aydınlatılmasına ve daha elverişli kullanılmasına yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda nedensellik ilişkisi içerisinde bulunan nesnelere birer düzenlilik oluşturduğu görüşü ön plana çıkmaktadır. Bu şu anlama gelir: nedensellik analizindeki metafiziksel belirsizlik yerini doğada gerçekleşen düzenliliklere bırakır. Bu görüş temelinde açıklamalarda bulunan düşünürler Yeni Hume'cu düşünürler denilmektedir. Savundukları görüşün daha açık bir ifadesi şu şekilde belirtilebilir: “Dünya birçok düzenlilik içerir. Düzenlilik, herhangi bir türden nesnenin başka bir nesne ile ilişkili olması ya da başka bir nesne tarafından takip edilmesidir (Mumford & Anjum, 2013: 15)”. Yani, ontolojik zeminde fiziksel veya metafiziksel herhangi bir zorunluluk yoktur. Nesnelere, sadece birer olay dizisi oluştururlar.

Bu bakış açısından yola çıkarak doğadaki düzenliliklere şunlar örnek verilebilir: Ateş ve çıkardığı duman arasında oluşan düzenlilik, oksijene maruz kalan bir yiyecek ile onun küflenmesi arasında bir oluşan düzenlilik, suyun deniz seviyesinde 100 santigrat dereceye ısıtılması ile kaynaması arasında oluşan bir düzenlilik. Böyle bir görüş açıklamalarımızın *zeminine* herhangi bir şey koymadan sadece bir takım düzenliliklerin tespit edilmesiyle kendi yönünü belirler. Burada sorulması gereken şey şudur: Hume'un nedensellik düşüncesi ile Yeni Hume'cu düşünürler arasında nasıl bir bağlantı var? Yeni Hume'cu düşünürler ile Hume hangi temel noktada kesişir? Bu türden sorulara cevap vermek için Tekin'in şu sözlerine yer verelim.

3 De facto veya de fakto, “gerçekte”, “uygulamada”, “fiilen”, “fiili” ya da “pratikte” anlamında kullanılan Latince deyiştir.

Şimdi basit düzenlilik teorisinin neden Humecu olduğu açıktır: basit düzenlilik teorisinde, tıpkı Humecu nedensellik anlayışında neden ile sonuç arasında metafizik bir zorunlu bağlantı göremediğimiz gibi, bir yasa örneği ile yasanın kendisi arasında da metafizik bir zorunlu bağlantı kuramayız (Tekin, 2021: 112).

Alıntıdan hareketle Hume ve Yeni Humecu arasındaki temel benzerlik şudur: Zorunlu bağlantıyı keşfedemeyiz veya onun varlığını kanıtlayamayız. Yeni Humecu görüşün temel argümanları değindiğimiz düzenlilik argümanına dayanır. Bununla birlikte ilgili görüşün daha sofistike bir tutum sergilemesi ve belirli bir sistematik içinde değerlendirilmesi için birçok düşünür ilgili görüşe katkı sağlar. Şüphesiz bu isimlerin başında John Stuart Mill (1806-1873), John L. Mackie (1917-1981) ve David Lewis (1941-2001) gibi isimler gelir. Bununla birlikte bu düşünürler arasında bulunan Lewis, görüşün çağdaş yorumunu yapar. Lewis, Hume'un ve Hume'u takip eden düşünürlerin açıklamalarını derinlemesine analiz ederek, görüşün karşı karşıya kaldığı problemleri titizlikle çözmeye çalışır.

Yeni Humecu düşünürlerin karşılaştıkları problemleri ve Lewis'in bu problemleri çözmeye yönelik girişimlerini inceleyelim. Öncelikle Lewis de diğer Humecu düşünürler gibi evrende birtakım düzenliliklerin olduğunu kabul eder. Bu düzenlilikler aracılığıyla, doğa yasaları elde edilir. Fakat doğa yasaları evreni açıklamak için bir 'araç' olarak kullanılır. Açıkçası bu, Yeni Hume'cu görüşün karakteristik yapısını belirleyen temel ifadelerden biridir. Çünkü evrendeki bir takım düzenlilik formları (ya da nedensel ilişkiler) evreni betimlememizi sağlayan doğa yasaları ile eş değer tutulmaktadır. Fakat bu türden doğa yasalarının gerçekten var olduğu düşünülmekten ziyade bir 'araç' olarak kullanıldığına dikkat edilmelidir.

Yukarıdaki yargı üzerinde sorgulama yapılan bir argüman değildir, en azından Humecu düşünürler için bir problem teşkil etmez. Problem, doğayı anlamaya ve doğadaki nesnelere kavramaya çalışırken onların arasında var olduğunu düşündüğümüz ilişkinin gerçekten birer düzenlilik oluşturup oluşturmadığıdır. Yani, Humecu bağlamda konuşacak olursak iki nesne arasındaki ilişkinin gerçek bir düzenlilik oluşturup oluşturmadığını ayırt edebilmemizi sağlayan bir 'ölçüt' var mıdır? Nesnelere arasındaki ilişkinin düzenlilik oluşturmayıp tesadüfi olarak bir arada bulunma olanağı da kuvvetle muhtemel değil midir? Açıkçası Yeni Humecu görüşün karşı karşıya kaldığı en ciddi problem yönelttiğimiz soruların arka planında saklıdır.

Lewis, düzenlilikleri 'tesadüfi genellemelerden veya sadece art arda gelmiş olmaktan' ayırmak gerektiğini düşünür. Ona göre, elde ettiğimiz düzenlilikler içerisinde birçok bilgiyi barındırmalıdır ve düzenlilik doğal özelliklere dayanmalıdır. Kullanacağımız bu özellikler yasayı sağlam temeller üzerine

kurmamızı sağlar. Çünkü herhangi bir düzenlilik bir doğa yasası olmayabilir. Dolayısıyla bir düzenliliğin yasa olabilmesi için bazı özellikler taşıması gerekir. Lewis, bu özellikleri şu şekilde sıralar:

- Yeterli bir düzenlilik seçici olmalıdır.
- Yeterli bir analiz kolektif olmalıdır.
- Düzenlilikleri birer birer değil, bütünleşmiş sistemlere girmek için aday önermeler olarak ele almalıyız.
- Belirli bir düzenlilik, kabul edilmiş diğer düzenliliklerle olan ilişkisine bakarak, bir yasa ya da bir tesadüf olduğu anlaşılabilir (Lewis, 1983: 366).

Değindiğimiz bu özellikler aracılığıyla, karşılaştığımız düzenliliklerin tesadüfler mi yoksa doğa yasaları mı olduğunu anlarız. Tesadüflerden ayıkladığımız doğa yasaları, bizim evren hakkında bilgi edinmemizi sağlayan- mümkün olduğunca en kapsamlı- sistemlerdir.

Sistemin, tamamen düzenliliklerden oluşması, özellikle aranan bir şart değildir. Sisteme dâhil olan düzenlilikler iki tür niteliğe sahip olmalıdır. Bu ilkelere aranan, *basitlik* (simplicity) ve sisteme katkıda bulunacak *güce* (strength) sahip olmalıdır. Basitlik kavramı ile elde ettiğimiz genellemelerin yalın olması kastedilir. Tekil örnekleri kapsayan düzenlilikler yalın olmalıdır. Bu yalın ifade tekil örneklerin doğal özelliklerini açıklayabilmelidir. Güç kavramı, sisteme dâhil ettiğimiz düzenliliklerin sisteme katkıda bulunmasını beklemek şeklinde yorumlanabilir (Lewis, 1983: 367-368).

Basitlik ilkesi düzenlilik teorisi için problemleri bir konudur. Çünkü *basitlik* için gerekli ölçütleri belirtmek gerekir. Ayrıca Lewis'e göre dilsel birtakım söylemler bizi aldatabilir. Lewis, ilgili sıkıntıyı gidermek için düzenliliğin tekil örneklerinin sahip olduğu doğal özellikleri açıklaması gerektiğini vurgular. Düzenlilikler, doğal özelliklere sahip örnekler tarafından desteklenirse, bir yasa olur. Dolayısıyla doğal özelliklerin varlığı düzenliliklerin oluşturulmasında bir ölçüt olarak kullanılır. Güç ilkesi, elimizde bulunan düzenliliği destekleyecek birtakım verilerin ya da örneklerin sisteme katılmasını sağlar. Bu ilke için birkaç örnek vermek faydalı olacaktır: Bir yıldızın patlaması sonucu dünyanın oluştuğunu gösteren gerekçeler; ya da herhangi bir türün zaman içinde değişimini ve diğer türlerden nasıl farklılaştığını kanıtlayan deneyler, evrim teorisinin argümanlarını destekler. Bu örnekler ideal sistemin birer adayı olabilir. Çünkü bunlar sisteme katkı sağlarlar.

Lewis'in düzenlilik teorisine göre dünyada var olan her şey birtakım özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin kendisi tekildir. Düzenlilik, tekil durumların

sistemleştirilmesidir. Bunun dışında düzenlilik ile tekil nedensellik arasında özel bir ilişki yoktur. Yani tekil durumlar zorunluluktan dolayı doğa yasalarına bağlanmaz. Düzenlilik teorisinde doğa yasaları, doğal özelliklere sahip olan şeylerin, sadece düzenli kalıplarıdır. Yani tekil durumların sistemleştirilmesi, düzenliliği oluşturur (Bird, 2007: 1-3).

Aktüel dünyada (gerçek dünyada) mevcut olan düzenlilikler Lewis'in argümanları içinde karşı olgusal olarak elde edildiği ayrıca belirtilmelidir. Çünkü Lewis için nedensellik analizi belirli türden karşı olgusal önermelerin doğru olması koşuna bağlıdır (Karademir & Sandıkçioğlu, 2009: 2). Örneğin, Hume, nedeni tanımlarken kabaca C nedeni ve E etkisi arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundururken Lewis, *c olayı meydana gelirse, e meydana gelir veya c olayı meydana gelmezse e meydana gelmez* şeklindeki ifadelerle ilgilenir. C ve E nesnelere arasında meydana gelen ilişkinin nedensel olması için karşı olgusal durumun doğru olması gerekir (Lewis, 1993: 199). Lewis, Karşı olgusal argümanı doğrulamak için olanaklı dünyalar argümanını kullanır. Olanaklı bir dünya, bazı olguların aktüel dünyadan farklı bir şekilde meydana gelmesine izin veren dünyalardır. Örneğin bu tür dünyalarda, altının sarı olmaması, kuşların uçmaması mümkündür. Edimsel dünya açısından mümkün olmayan tüm bu durumlar, bazı olanaklı dünyalarda gerçekten yaşanmaktadır. Yani altının sarı olmaması mümkündür, altının sarı olmadığı olanaklı bir dünya olduğunu söylemek mümkündür (Psillos, 2002: 92). Aktüel dünya ise birçok olanaklı dünyanın var olduğu dünyalardan biridir.

Peki, Lewis karşı olgusal önermelerin doğrulunu olanaklı dünyalar aracılığıyla nasıl sağlar? Veya bir karşı olgusal önermenin düzenlilik oluşturmadığını nasıl belirler? Lewis, bu soruların üstesinden gelmek için olanaklı dünyalar arasından bir sıralama yapar bu sıralamanın belirleyicisi içinde yaşadığımız aktüel dünyadır. Olanaklı dünyaların barındırdıkları doğal özellikler, nesnelere arasındaki ilişkinin de sınırlarını belirler. Örneğin, bıraktığım her cisim (C) yere düşer (E), bu önermenin karşı olgusal durumunu incelemeye tabi tutabiliriz. Bu inceleme olanaklı bir dünya olan aktüel dünya içinde (C) *doğruysa* (E) de *doğrudur* şeklinde kabul edilir. Çünkü edimsel dünyadaki nesnelere sahip olduğu özellikler, ancak ve ancak (C) *meydana gelirse*, (E) *meydana gelir* karşı olasılığını doğrular.

Bu türden bir çıkarım, Lewis'in iki farklı kampı ile yakından ilgilidir. İlk kamp, olanaklı dünyaları birbirinden ayıran iki kriter ile ilişkilidir. Bunlardan biri nedensel izolasyondur, diğeri ise uzay-zaman izolasyonudur (Lewis, 1986: 2-3). Dolayısıyla olanaklı tüm dünyalar kendi uzay-zamanına sahip olmanın yanında nedensel özelliklere de sahiptir. İkinci kamp, onun 'En İyi

Sistem Açıklaması' için bir dayanak oluşturur. Bu argümanda "düzenlilik ancak ve ancak basitlik ve gücün en iyi birleşimini sağlayan gerçek tümdengelimsel sistemde bir teorem veya aksiyom olarak görünürse, bir yasadır" (Lewis 1973'den aktaran Tekin, 2021: 89). Böyle bir sistem, yukarıda da belirtilen ilkeleri kullanarak olanaklı herhangi bir dünyadaki genel ifadelere (ya da gerçek düzenliliklere) ulaşmamızı sağlar. Lewis, böyle bir sistem aracılığıyla, Yeni Humeçu görüşün çözmeye çalıştığı tesadüfi genellemeler sorununun üstesinden gelmeye çalışır. Tekin konuyla ilgili şunları söyler:

En iyi sistem analizinden yasaların temel görevi olguları sistematik hale getirmektir. Bu açıklama, tesadüfi genellemelerin aksine, yasalar, sistemin dışında kalarak tek başına ele alınamaz. Yasalar düzenliliktir, ancak tüm düzenlilikler yasa değildir. Buradaki hakiki yasalar, tutarlı bir sistemin üyeleri olarak, yani rastlantısal olarak oluşan genellemelerden ayrılır ve bu, olguların en basit ve en etkili sistemleştirilmesi ile sağlanır (Tekin, 2021: 90).

Değindiklerimizin ışığında Lewis, kıvrak zekâsı aracılığıyla hem yeni kavramlar üreterek hem de yeni argümanlar geliştirerek Yeni Humeçu görüşün ciddi bir şekilde gelişmesine aracılık eder. Bu yüzden Lewis, Yeni Humeçu görüşü savunun en önemli düşünürlerden bir olarak görülür.

Genel olarak değerlendirecek olursak, Hume'un nedensellik analizine yönelik çarpıcı incelemesi, birçok düşünür tarafından nedensellik ilişkisinin düzenlilik olarak ele alınmasını olanak tanır. Lewis ise bu teorinin daha sistematik bir hale gelmesini sağlar. Ana hatlarıyla Yeni Humeçu düşünürler, açıklamalarımızın temeline yani 'zemine' herhangi bir şey koymadan sadece birtakım düzenlilikler aracılığıyla doğa yasalarına ulaşmaya çalışırlar. Elbette, Lewis'in geliştirdiği argümanlar görüşün ciddi bir ivme kazanmasına aracılık eder. Ancak göreceğimiz gibi Yeni Humeçu görüşe yönelik birçok eleştiri (ör, düzenlilik ile tesadüfi genellemeler arasındaki ayımın için empirik bir ölçütün olmaması gibi.) yapılmaya devam eder.

Bu eleştirilere yeterli bir cevap verebilmek ve açıklamalarımızı sağlam bir zemine oturtmak için birçok düşünür, Humeçu görüşten vazgeçip, yeni bir arayış içine girer. Çünkü Yeni Humeçu görüşün temel sınırlarını kabul etmek, görüş içinde belirli kalıplar arasında sıkışmak anlamına gelir. Bu eleştiri ışığında birçok düşünür, Humeçu temel yerine Aristoteles'in nedensellik analizini temele alarak yeni argümanlar geliştirmeyi dener. Bu argümanların detaylarına yer verelim.

Yeni Aristotelesci Görüş

Öncelikle Hume'cu görüşün uzun yıllar boyunca (Hume'dan neredeyse günümüze kadar) oldukça önemli bir etkisi vardır. Öyle ki, bazı düşünürler, Hume'cu analize sadık kalıp Yeni Hume'cu görüş içinde çözümler bulmaya çalışır. Bazı düşünürler ise Hume'cu analizden yola çıkarak açıklamalarımızın 'zeminine' 'zorunluluk ilişkisini' yerleştirmeye çalışırlar. Zorunluluk ilişkisi, doğada bulunan nesnelere arasında var olduğu kabul edilen nitelikler arasındaki ilişkinin zorunlu bir ilişki olduğu görüşüne dayanır.

Doğadaki nesnelere birbiriyle olan ilişkilerini 'zorunluluk' bağlamında değerlendiren düşünürler⁴, düzenlilikleri kavramsal bir çözümle ile açıklamaya çalışırlar. Örneğin, 'kütleye sahip her nesne belirli bir yükseklikten bırakılırsa, düşer' önermesini ele alalım. Bu önermede kütleye sahip olmak bir C niteliği düşme eylemi ise bir E niteliği olarak sembolleştirelim. Zorunluluk teorisyenleri, C ile E arasında zorunlu bir 'Z' ilişkisi olduğunu varsayarlar⁵. Dolayısıyla önermemizden elde ettiğimiz çıkarım Z(C, E) formatına dönüşür. Yer verdiğimiz sembolden hareketle doğa yasalarına ulaşmak için şu şekilde bir yol izlenir: "C'nin bir E olduğu durumu bir yasa olarak tanımlayabilmek için C ile E arasındaki ilişkinin 'zorunlu' olması istenir" (Armstrong, 1983: 77).

Böyle bir çıkarım, düzenlilikleri de içini alan daha kapsamlı bir açıklamaya sahip gibi görünse de niteliklere dışsal bir ilişki olan 'Z' ilişkisini atfetmek metafiziksel bir kurtarma girişiminden başka bir şey değildir. Dolayısıyla C ve E arasındaki ilişkiyi zorunluluk bağlamında birleştirip tümel bir önerme elde etme girişimi yeterli derecede başarılı bir girişim değildir. Değindiğimiz gibi aslında problem bir 'zemin' problemidir. Zorunluluk teorisyenleri her ne kadar zemine gereklilik ilişkisini koysalar da çıkış noktası olarak düzenlilikleri kullanmaları belirli bir sınırdan kalmalarına sebep olur.

Alexander James Bird (1964 —), Brian David Ellis (1929 —) ve Stephen Mumford (1965 —) gibi Yeni Aristotelci görüşü savunan düşünürler, tüm bu gelişmelerdeki kilit hatanın temelde Hume'un görüşlerinden hareket etmek olduğunu düşünürler. Aynı zamanda Hume'cu görüşe birçok eleştiri yöneltirler. İlk eleştiri düzenliliklerin birer örnek toplama ve bu örneklerden yola çıkarak bir genelleme elde etme olduğu üzerinedir. Bu şekilde elde edilen çıkarıma minimalizm denilmektedir. Bu kavramı ortaya atan Bird şu şekilde

4 Burada kabaca değindiğimiz zorunluluk teorisinin daha detaylı bir incelemesi için bkz. David Armstrong (1983), Michael Tooley (1977), ve Fred Dretske (1977).

5 Burada bir sembol olarak kullanılan "Z" ifadesi İngilizcede zorunluluk anlamına gelen "Necessitation" kelimesinin Türkçe karşılığı olan zorunluluk ifadesinin baş harfini temsil eder.

tanımlama yapar: "Minimaliz'in, doğa yasalarının basit bir şekilde yalnızca örneklerin düzenli olarak ortaya çıkmasına dayanır" (Bird, 1998: 2).

İkinci eleştiri, düzenlilik teorisyenlerinin doğa yasalarına nasıl baktıkları ile ilgilidir. Düzenlilik teorisyenleri, doğa yasalarının gerçekte var oldukları konusunda şüpheye düşerler ve doğa yasalarını birer araç olarak kullanırlar (Bird, 2007: 81). Oysa Yeni Aristotelesci bakış açısına göre doğa yasaları gerçekten vardır. Fakat elde edilme yolu Yeni Hume'cu görüşten farklıdır.

Üçüncü eleştiri, düzenlilik teorisinin nesnelere açıklamak için başvurduğu yöntem üzerinedir. Düzenlilik teorisi, farklı zamanlarda ortaya çıkabilecek değişimleri açıklayabilmek için elinde bir genelleme bulundurur. Bu genelleme henüz gerçekleşmeyen olayların, gerçekleştiğinde genellemeler ile uyum içinde olacağını göstergesidir. Düzenliliğe konu olan önerme, nesnenin gelecekteki halini öngörmemizi sağlar. Fakat böyle bir öngörünün doğruluğundan nasıl emin olabiliriz? Düzenlilik teorisi savunucuları bu soruya "doğa yasalarının belirli gerçekleri en iyi şekilde sistematize eden bütünleşmiş bir düzenlilik kümesinin parçası olduğu" (Bird, 2007: 85) şeklinde yanıt verir. Fakat elimizde özellikleri (veya nitelikleri) en iyi şekilde sistematize ettiğimize yönelik empirik bir veri yoktur.

Dördüncü eleştiri de düzenlilik teorisinin açıklama biçimi üzerinedir. Düzenlilik teorisi evrende birtakım gerçeklikleri açıklamaya çalışır. Fakat gerçekliğin ne olduğunu bize sunmaz. Teori, meydana gelen olayların açıklayıcısı ve kapsayıcısı durumundadır. Ancak bu kapsayıcılığın kendisi ne anlama gelmektedir? Ya da meydana gelen olayları açıklamaya yarayan bu üst gerçekliğin yapısı nedir? Bu sorular düzenlilik teorisinin cevap vermekte zorlandığı sorulardır. Değindiğimiz soruların kastettiği problemi daha iyi anlamak adına Bird şöyle bir örnek verir:

...Elimde çok sert olduğunu bildiğim değerli bir taş var. Bu sertliğin derecesini anlamaya çalışıyorum. Mevcut en basit açıklama, bu taşın bir elmas olması ve elmasların sert olduğu bir yasanın olmasıdır. Elbette, elmasın özsel yapısına hitap edecek daha karmaşık, daha derin açıklamalar vardır. Ancak bu açıklamalar nesneyi sertliğe bağlayan doğa yasalarına ve nesnenin bu yapıyı oluşturmasına itiraz edecektir. O zaman basit bir açıklama ile devam edelim. Tüm elmasların sert olduğundan bahsetmek düzenlilik için açıklayıcı olur mu? Düzenliliğin cevabı tüm elmaslar serttir şeklindedir. Fakat bu önerme sertlik hakkında açıklama yapmak için yeterli değildir. Peki, geriye kalan elmasların sert olduğunu açıklayabilir miyiz? Hayır. Sadece onların sert olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bazı elmasların sert olması, bu elmasın neden sert olduğunu açıklamaz (Bird, 2007: 86).

Dolayısıyla düzenlilik teorisinin içinde bulunan genellemeler, mevcut durumu ya da karşılaştığı bir nesneyi kendine bağlayarak açıklamaya çalışır. Fakat bu bağlantı diğer nesnelere de aynı bağlantıya sahip olacağı anlamına

gelmez. Genellemeler öne sürerek yapmış olduğumuz açıklamalar sadece pratik ihtiyacı karşılamaya yöneliktir.

Beşinci eleştiri, haklı olarak David Armstrong tarafından karşı olgusal argümanına yapılır. Bu eleştiri, Lewis tarafından açıklığa kavuşturulmaz. Armstrong şu şekilde ifade eder:

Bir ifade rasyonel olarak tüm insanlar tarafından onaylansa bile, diğer akıl sahibi varlıklar tarafından onaylanamayabilecek basitlik standartlarımızın olduğunu görürüz. Aynı nokta, güç standartları için de geçerli görünür. Lewis aynı zamanda 'dengeleme yolumuz' olarak basitlik ve güç ilkesine de atıfta bulunur. Tam denge noktası konusunda çözülemeyen zıtlıklar olamaz mı? Rasyonalist bir bakış açısı deneycinin güce değer verdiği yerde basitliğe değer verebilir. Lewis için böyle bir çatışmanın olduğu yerde hiçbir gerçeklik olamaz (Armstrong, 1983: 67).

Alıntıdan hareketle, basitlik ve etkinlik ilkelerinin birleştirilmesi Lewis'in öngördüğü gibi oldukça açık bir argüman olmaktan uzaktır. Daha doğrusu Lewis, en iyi açıklamanın sistemleştirilmesi için basitlik ve güç ilkelerini kullanır, fakat bu ilkelerin nasıl kullanılacağına yönelik detaylı bir açıklama yapmaktan kaçınır.

Son eleştiri yukarıda kabaca değindiğimiz zorunluluk açıklaması ile ilgilidir. Zorunluluk teorisinin kullandığı dışsal bir özellik olan 'Z' bağıntısı tümellere ulaşmanın biricik yoludur. Fakat bu türden bir çıkarım beraberinde iki önemli sorunu gün yüzüne çıkarır. Birincisi, nesnelerin doğal özellikleri yadsınır ve nesnenin içerdiği içsel özellikler önemi yitirir. İkincisi ise tümellere dayanarak yaptığımız açıklamaların aslında kavramsal bir incelemeden başka bir şey değildir (Bird, 2005: 148).

Peki, tüm bu eleştirilerin üstesinden gelmek için nasıl bir yol izlenmelidir? Yeni Aristotelesci düşünürler, ne türden argümanlar ortaya koyarak açıklamalarımız sağlam bir temel üzerine inşa ederler? Dahası, iddia ettikleri argümanları nasıl savunurlar? Bu sorular Yeni Aristotelesci düşünürlerin odak noktasını oluşturur. Öncelikle belirtilmelidir ki Yeni Aristotelesci görüş olarak adlandırdığımız yaklaşımın temelinde 'eğilimsel özcülük' yer alır. Bu görüş, bütünüyle Hume'ye ya da Yeni Hume'ye karşıdır. Diğer bir ifadeyle, Hume karşıtı bir bakış açısına sahiptir. Yeni Hume'ye karşı savunulan düşünürler doğayı kategorik bir özellik olarak; yani, birer düzenlilikler kümesi olarak ele alırken, Yeni Aristotelesci görüşü savunan düşünürler doğayı "nesneler arasında var olan temel ilişkinin eğilimsel olarak karakterize" (Bird, 2007: 3) edilebilecek bir nitelik olarak değerlendirirler.

Eğilimsellik kavramı doğa yasaları söz konusu olunca 'güç', 'kapasite' ya da 'potansiyel' gibi kavramlar ile adlandırılabilir. (Bu kavramların Aristoteles'in kullandığı kavramlarla olan yakın ilişkisine dikkat edin). Bu

kavramların ortak noktası doğası gereği nedensellik içermeleridir. Ayrıca değinilen kavramlar incelemeye tabi tutulan nesnelere sahip olduğu 'içsel' ya da 'özel' niteliğini temsil etmektedir.

Onlara göre önemli olan nesnenin içinde barındırdığı özelliktir. Açıklamalarımızı eğilimsel nedensellik yaklaşımı için kullanılan bir örnek ile detaylandırmaya çalışalım. Bir elma 'dalından koptuğunda neden yere düşer?' Eğilimsel nedensellik yaklaşımı savunan çoğu düşünürü göre, bunun nedeni evrensel çekim yasası değildir. Elimizdeki soyut denklem hiçbir şekilde gerçek düşmeye katkı sağlamaz. Elmanın düşmesinin nedeni bir kütleyle sahip olmasıdır. Sahip olduğu bu nitelik aracılığıyla elma yere düşme eğilimine sahiptir. Dolayısıyla elmanın yere düşmesinin nedeni bizim kurguladığımız soyut denklemlerden ziyade nesnenin kendi özelliğidir (Dumday, 2019: 10). Bir taraftan da bu özellik, ontolojik zeminde, zorunluluğu nesnenin içsel kapasitesi olarak eler alır.

Değinilen örnekten hareketle asıl amacın doğada bulunan nesnelere 'içsel' niteliklerini keşfetmek olduğu söylenebilir. Eğilim, nesnenin uyarıcısı ve dışavurumu aracılığıyla tanımlanır. Bu noktada akıllara şu soru gelebilir; doğada bulunan her nesne bir uyarıcı tarafından içsel niteliği dışavurulmak zorunda mıdır? Eğilimi bir özellik olarak ele alabiliriz, çünkü bir nesnenin içinde 'nedensel güç' olarak bulunan ama hiçbir zaman açığa çıkmayan potansiyel bir özellik olabilir. Örneğin, bir cam bardak hiçbir zaman yere düşmeyebilir ve böylece içinde var olan kırılabilirlik eğilimi dışavurmayabilir. Bunun gibi, "bir mıknaş demir parçalarını çekme eğilimine sahiptir –mıknaş, yakın çevrede çekecek demir kırıntıları olmadığında bile, manyetik özelliğe sahiptir" (Rosenberg, 2014: 109). Dolayısıyla öncelikli olarak bilim insanlarının veya araştırmacıların odaklanacağı ana hedef bu türden nesnelere sahip olduğu özellikleri (manyetik özellik gibi) keşfetmektir.

Bu keşifler aracılığıyla doğa yasalarına ulaşabiliriz. Bizleri yasalara ulaştıracak olan ise değinildiği gibi nedensel güçlerdir. Eğilimsel nedensellik yaklaşımının kullandığı bu argüman, diğer nedensel yaklaşımlardan farklı olarak nesneye *potansiyel* bir aktivite yükler ve bu aktivitenin nedensellik ilişkisini ortaya çıkardığını ifade eder. Örneğin, hava veya herhangi bir yolla insan bedenine giren zararlı bir virüs (veya mikrop) bedenin işlevselliğine hasar verir. Bedene hasar veren şey bu zararlı virüstür ve virüsün bedene hasar vermede oynadığı rol üzerine düşünmek caziptir. Çünkü virüs, beden üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek bir *potansiyele* sahiptir. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse virüsün bedene hasar verme eğilimi vardır; yani, virüsün bedene bulaşması hasarın nedenidir ve bu hasarın nedeni virüsün içerdiği özelliklerdir.

Değindiğimiz örnekte belirtilen nesnenin ‘içsel’ dinamikleri bir sonucun meydana gelmesine aracılık eder. Dolayısıyla bu dinamiğin etkide bulunma özelliğinin olduğunu söyleyebiliriz. Aktardığımız örnekler eğilimsel nedenselliğin ortaya koymaya çalıştığı analizdir. Bu analizi şu şekilde sembolleştirmek mümkündür: “e, c’nin uyarıcı unsur olduğu bir eğilimin dışavurum olması halinde ancak ve ancak c, e’ye neden olur” (Bird, 2017: 2). Bu sembolleştirme aracılığıyla gerçek nedenleri elde edebiliriz. Eğilimsel nedensellik, C ile E arasındaki ilişki arasında pratik bir nedensellik analizi sunmanın ötesinde gerçek nedenin ne olduğunu kavramamıza yardımcı olur. Şu örnek oldukça dikkat çekicidir: “Dirseğimi içinde çay olan bir bardağa vururum. Bu temas neticesinde; çay döşeme tahtalarındaki çatlaklar arasından akar, aydınlatma devresine temas eder, sigortayı attırır ve mutfaktaki ışıklar söner” (Bird, 2010: 5). Dirseğimi hareket ettirmem (C) mutfaktaki ışıkların sönmesine (E) neden olur, diyebiliriz. Dolayısıyla birisi nedensellik ilişkisini ‘C, E’nin nedenidir’ şeklinden ifade ederken C ve E olayının gerçekliği hakkında bilgi vermektan kaçınmış olur (Yeni Humecu görüşün yaptığı budur). Fakat birisi çıkıp böyle bir eylemin içinde mutfaktaki ışıkları söndürme eğilimi olmadığını dile getirebilir. Böyle bir söylem, nedensellik ilişkisini basit bir analizden kurtarmanın yanı sıra etkinin gerçek nedenini ortaya çıkarır. Yani mutfaktaki ışıkların sönmemesinin gerçek nedeni dirseğimizin çaydanlığa çarpması değildir, dökülen çayın elektrik devresi ile temas etmesidir. Çünkü elektrik devreleri sigortayı attırma eğilimine (bir uyarıcı aracılığıyla) sahiptir. Bu şekilde yapılan bir analiz bize gerçek nedenin ne olduğu konusuna ışık tutar.

İfade edilenler doğrultusunda eğilimsel nedensellik yaklaşımı, gerçek nedene ulaşmak ve açıklamalarımızı sağlam temeller üzerine inşa etmek için değindiğimiz gibi ‘uyarıcı-eğilim-dışavurum’ ilkelerini kullanır. Ayrıca burada açıklamalarımızın ‘zemininde’ nedensel güçler yer alır. Eğilimsel nedensellik açıklaması etki üzerinde neden olabilecek eğilimler üzerine dikkat çeker. Çünkü nedensellik dizgisindeki ilk olayın meydana gelmesi ikinci olay için bir eğilim içerir (ya da içermelidir). Böyle bir çıkarım düşünürlerin, bilimsel zeminde empirik verilerin elde edilmesine de olanak sağlar. Kabaca değindiğimiz iki temel görüşü kıyasladığımızda Yeni Aristotelesci görüşün açıklamalarımız üzerinde daha kullanışlı argümanlara sahip olduğu görülür. Bu avantajlarının neler olduğuna ve Yeni Humecu görüşün nasıl eleştirildiğine içerik içinde yer vermeye gayret ettik. Sonuç bölümünde bu karşılaştırmaya ve Yeni Aristotelesci görüşü neden savunduğumuzun çıktıklarına yer verelim.

Sonuç

Yakın geçmişten itibaren (Hume ve Hume'dan sonra) düşünürler tarafından ilgi odağı olan nedensellik analizi, tamamen farklı ve her açıdan birbirlerinin karşıtı olan yukarıda değindiğimiz iki görüş temelinde ortaya çıkar. Elbette, detaylarına yer verdiğimiz Yeni Humecu görüş ile Yeni Aristotelesci görüş kendilerine birer dayanak oluşturan Humecu ve Aristotelesci bakış açısının çok daha gelişmiş modelleridir. Bu modellerden Yeni Aristotelesci görüş günümüz düşünürleri arasında oldukça yaygın bir şekilde kabul edilir ve geliştirilmeye çalışılır. Görüşün haklı olarak kabul edilmesinin ve geliştirilmeye çalışılmasının belli başlı sebepleri vardır.

Değindiğimiz içerikten hareket ederek yaptığımız araştırmanın iki önemli sonucu vardır. Bunlardan *ilki*, savunduğumuz Yeni Aristotelesci görüşün sahip olduğu argümanların içeriği ile ilgilidir. Çünkü yer verilen içerik deyim yerindeyse tam da analitik bilim felsefesinin merkezinde yer alır ve güncel tartışmaları içerir. Bu tartışmalar ise nedensellik analizinde 'zemin problemi' dayanır. Kısaca, Humecu yönelim yasaların zemininde hiçbir şey olmadığı savunur. Çünkü Hume'un da belirttiği gibi C ve E olayları arasında var olduğu öngörülen nedensel ilişkiyi gözlemleyemeyiz ya da izlenimine sahip olamayız.

Böyle bir akıl yürütme düzenlilikler ile tesadüfi bir arada olan genellemeler arasındaki ayrım için bir ölçüt sunmada yetersiz kalır. Hume'un düşüncelerinden hareket ederek 'zemine' zorunlu bir ilişki koymaya çalışan düşünürlerde kavramsal bir analizden öteye gidemedikleri görülür. Oysa bu yönelimin tam karşıtında yer alan Yeni Aristotelesci görüşü savunan düşünürler bulunur ve eğilimsel nedensellik yaklaşımı aracılığıyla doğa yasalarının 'zeminine' nedensel güçleri koyarak açıklamalarımızı bu temel üzerinde inşa eder. Böyle bir yaklaşımın benimsenmesi bir taraftan bizi düzenlilik ile tesadüfi genellemeler arasındaki ayrımın nasıl yapılacağı probleminden kurtarır, diğer taraftan doğa yasalarına sağlam bir dayanak noktası oluşturur.

İkincisi, araştırmanın içeriği, bir taraftan Yeni Aristotelesci görüşün öne sürdüğü iddiaların haklılığını sağlamlaştırırken, bir taraftan da bilim felsefesi içerisinde yer alan tartışmaların Türkçe literatürde yer almasına katkı sağlar. Bu türden tartışmaları yakından takip etmek ve düşünsel gelişimin birer parçası olmaya çalışmak, çalışmamızın arka planında yer alan amacını temsil eder. Bu amacın okuyucuda etki bırakması önemli bir kazanım olacaktır.

Kaynakça

- Aristoteles. (1985). *Metafizik*. (A. Arslan, Çev.) İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Armstrong, D. (1983). *What is A Law of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bird, A. J. (1998). Laws of Nature. *Philosophy of Science*, 25-54.
- Bird, A. J. (2005). The Ultimate Argument Against Armstrong's Contingent Necessitation View Of Laws. *Analysis*, 65(2), 147-155.
- Bird, A. J. (2007). *Nature's Metaphysics*. Oxford: Oxford University Press.
- Bird, A. J. (2010). Causation and the Manifestation of Powers, *The Metaphysics of Powers*. (A. Marmodoro, Dü.) Routledge.
- Bird, A. J. (2017). "A Dispositional Account of Causation" in *Dispositionalism: Perspectives from Metaphysics and the Philosophy of Science*. Springer, 151-170.
- Dummsday, T. (2019). *Dispositionalism and The Metaphysics of Science*. Cambridge : Cambridge University Pres.
- Hume, D. ([1739]2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. (E. Baylan, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Hume, D. ([1748]2017). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*. (O. Aruoba, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Lagerlund, H. (2021). Aristotelian Powers, Mechanism and Final Causes In The Late Middle Age. H. L. Benjamin Hill içinde, *Reconsidering Causal Powers* (s. 82-94). Oxford: Oxford University Press.
- Lewis, D. (1983). New Work For A Theory of Universals. *Australasian Journal of Philosophy*, 343-377.
- Lewis, D. (1986). *On The Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell, 117-125
- Lewis, D. (1993). *Causation*. (Dü. E. Sosa, M. Tooley,) New York: Oxford University Press.
- Psillos, S. (2002). *Causation and Explanation*. Stocksfield: Acumen Publishing Limited.
- Rosenberg, A. (2014). *Bilim Felsefesi: Çağdaş Bir Giriş*. (İ. Yıldız, Çev.) Ankara: Dipnot.
- Mumford S. & Anjum R. J. (2013). *Causation A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Karademir A.& Sandıkçioğlu P. A. (2009). David Lewis'in Modal Realizminde Dünya-Ötesi Karşılığusal Önergeler, İkinci-Dereceden Dünyalar ve Dünyalar-Arası Nedensellik Sorunları. *Felsefe Tartışmaları*, 1-15.
- Tekin, Ö. F. (2021). *Bilimsel Gerçekçilik Bağlamında Doğa Yasalarına Felsefi Bir Yaklaşım*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.